

Naum Dimitrijević

SAVREMENI PRAVCI U METODICI NASTAVE STRANIH JEZIKA I KONCEPCIJA UDŽBENIKA*

Krug pitanja u vezi sa koncepcijom udžbenika stranih jezika i njenom realizacijom odnosno metodologijom pripremanja i recenziranja udžbenika stalno se širi, a njihovi odnosi postaju sve složeniji; mi ćemo se stoga u našem izlaganju ograničiti samo na nekoliko elemenata pomenutih faza izrade udžbenika.¹

Svaki udžbenik stranog jezika trebalo bi da odražava odgovarajuću teoriju učenja stranoga jezika. Razlog za taj uslov je jasan: pisanje udžbenika nije više stvar samo inspiracije nekog ko dobro vlada stranim jezikom ili uz to ima i nastavno iskustvo. Piscu udžbenika dobro će doći nastavno iskustvo i jedna vrsta dovitljivosti, domišljatosti i inspiracije. No osnov na kome svi ovi kvaliteti treba da počivaju je teorija učenja i predavanja stranoga jezika, a poznavanje određenih oblasti više naučnih disciplina koje, u većem ili manjem stepenu, doprinose rešavanju praktičnih problema nastave jezika uopšte, pa i pisanju udžbenika, postalo je neophodnost koju više niko ne poriče. Kako je, međutim, dobro poznato, proverena i prihvaćena teorija učenja stranog jezika još uvek ne postoji. Iako je ovo poslednje činjenica, poznata svima koji se bave teorijom nastave stranih jezika, ovde je moramo ponoviti, jer se pri izradi koncepcije udžbenika njena zavisnost od teorijskih osnova učenja jezika ili sasvim zaboravlja ili se pak udžbenici pišu na osnovu onih teorija koje su najvećim delom bezvredne ili su u celosti odbačene u savremenoj nauci. Bezuspešni pokušaji teoretičara nastave da formulišu i eksperimentalno provere teoriju učenja jezika, ne bi trebalo da sprečavaju pisce udžbenika da primenjuju nove teorijske postavke o prirodi učenja stranih jezika, one za koje smo se u praksi uverili da donose bolje rezultate od nekih, može se reći danas već prevaziđenih i odbačenih verovanja o procesu o kome je ovde reč, iako te postavke, uzete sve zajedno, još ne čine celovitu i koherentnu teoriju.

Istraživanja u lingvističkim naukama, u psihologiji i metodici nastave, kao i u nekim drugim disciplinama, omogućila su nam da dođemo do takvih saznanja o prirodi učenja stranih jezika (iako, kako je već rečeno, nismo u stanju da formulišemo teoriju učenja, takvu koja bi mogla da zadovolji više složenih i visokih kriterijuma koje postavljaju principi naučne teorije) da se u oblasti pisanja udžbenika može govoriti o neophodnosti i realnosti njihove primene. Mi ćemo ovde pomenuti mogućnosti prenošenja nekih teorijskih ispitivanja u oblast pisanja udžbenika.

* Ovaj je članak neznatno izmenjen tekst referata podnetog na Savetovanju o udžbeniku kao predmetu naučnih istraživanja, održanom u Beogradu, 1980. godine.

¹ O pitanjima teorije učenja stranih jezika videti: Carroll, 1965; Chastian, 1969; Chastian, Woerdehoff, 1968. i Chastian, 1970.

Posle udžbenika pisanih prema principima gramatičko-prevodnog metoda dobili smo one u kojima su veoma kruto primenjivani principi biheviorističke teorije učenja jezika, što znači da se učenje jezika izjednačavalo samo sa razvijanjem »jezičnih navika«, pa su se, uglavnom ili isključivo, primenjivale razne vrste drila, odnosno nastava gramatike se izostavljala.

Zahvaljujući istraživanjima u lingvistici, danas smo došli do saznanja, koje sve više dobija i odgovarajuću potvrdu u nastavnoj praksi, da se jezik uči pre svega ovladavanjem određenog sistema pravila, takvog koji omogućuje istinsku, prirodnu i stvaralačku upotrebu jezika.

Pojmovi kao što su jezička sposobnost, jezičko ponašanje (delatnost) i komunikativna sposobnost odavno su prihvaćeni u metodici nastave stranih jezika, iako su potekli iz druge, doduše metodici bliske, naučne discipline. Jezičko ponašanje zavisi od jezičke sposobnosti učenika, pa bi stoga u procesu nastave stranih jezika trebalo prvenstveno težiti razvijanju navedenim sposobnosti. Ona se ne može steći mehaničkim, ma kako dobro pripremljenim vežbama i drilovima. Neophodno je da učenik istinski asimiluje određen sistem jezičkih pravila, da ovlada zakonima pomoću kojih će biti u stanju da sastavlja raznovrsne rečenice koje zahtevaju mnogobrojne situacije u kojima se jezik koristi. Mehanička jezička uvežbavanja bez adekvatne nastave gramatike ne vode jezičkoj sposobnosti, tj. stvarnom jezičkom znanju.

U velikom broju udžbenika stranih jezika, međutim, može se još uvek primetiti odsutnost sistematski izložene gramatičke građe. Kao da se po svaku cenu beži od gramatike. Čini se da u nastavnoj praksi i u udžbeničkoj literaturi nije prihvaćena razlika između »gramatiziranja« (iz doba gramatičko-prevodnog metoda) i nastave funkcionalne gramatike, one koja je neophodna za sticanje jezičke sposobnosti, gramatike koja se daje u pravi čas i na odgovarajući način.² Savremena metodika nastave stranih jezika zahteva kao integralni deo jezičke nastave, između ostalog, i nastavu gramatike, i to, kako smo upravo rekli, one gramatike koja odgovara cilju nastave, jezičkim i drugim sposobnostima učenika, one koja vodi sticanju jezičke sposobnosti. Jezičke navike stečene samo ili pretežno pomoću drilovanja ne mogu se »stvaralački primenjivati« kao što se može primenjivati jezička sposobnost ili znanje osnovnih pravila, pa su ova poslednja stoga i korisnija. Insistiranje na razvijanju jezičke sposobnosti ne znači da se zalažemo za potpuno napuštanje stvaranja određenih jezičkih navika. Umesto odluke da li gramatika, jezička sposobnost ili jezičke navike, neophodno je naći srednje rešenje, takvo koje, na žalost, ne vidimo dovoljno često razrađeno i primenjeno u udžbenicima stranih jezika. Prema tome, u savremenom udžbeniku stranog jezika valja obezbediti mesto za gramatičku građu koja će se na najadekvatniji način izložiti, tj. na način koji će omogućiti i njeno asimilovanje, i koja će — uz razvijanje jezičkih navika — omogućiti učeniku da koristi jezik produktivno, stvaralački, a ne samo reproduktivno.

U izradi udžbenika stranog jezika pitanje metodologije nastave gramatike (i reči) ili njihove »obrade« ima sekundarni značaj, što ne znači da se može i prenebregnuti ili sasvim izostaviti sa liste problema koji zahtevaju ozbiljna

² Videti: Allen, J. P. B., Widdowson, H. G.: »Grammar and Language Teaching«, 1975, Allen, J. P. B. »Pedagogic Grammar«, 1974, Leech, G., Svartvik, J. A. Communicative Grammar of English, Longman, London, 1975.

razmatranja. Ono što je bitnije od metodologije nastave pomenutih jezičkih oblasti, jeste nalaženje pravog puta koji vodi razvijanju jezičke sposobnosti.

Čini nam se, međutim, da se u praksi pisanja udžbenika veća pažnja poklanja baš onome što smo stavili na drugo mesto po važnosti, tj. metodologiji. Pisari kao da žele prvenstveno da ponude rešenja za »obradu« pojedinih gramatičkih jedinica, ili se bave problemom učenja i predavanja delova jezika, uzetih zasebno, zaobilazeći tako osnovna pitanja učenja jezika.

Samo jezička sposobnost, uzeta u najužem smislu reči, bez komunikativne sposobnosti, ne može da zadovolji složene zahteve jezičke komunikacije.³ Ciljevi nastave stranih jezika danas su najčešće usmereni ka sticanju sposobnosti veštine govora; zapravo, govor je po pravilu glavni, a ne tako retko i jedini cilj nastave. U tom se smislu danas udžbenici stranih jezika i pišu, tj. njihov primarni cilj je usmeren ka razvijanju govornih sposobnosti učenika. Ako se za trenutak važnost govora u nastavi prihvati kao apsolutna (a mi smatramo da za to nema osnova), onda se može i mora postaviti pitanje stvarnih mogućnosti razvijanja komunikativne sposobnosti (u govornom mediju) u učionici, koja predstavlja sasvim neprirodnu situaciju za nastavu jezika. Drugim rečima, učionica kao takva ne daje potrebne uslove za razvijanje komunikativne sposobnosti kroz govorni medij. Ako je ovo poslednje tačno, onda nam ostaje pisani jezik kojim se učenicima lakše i pouzdanije mogu ilustrovati načini na koje jezik funkcioniše kao sredstvo komunikacije.⁴ Sumnja u mogućnost sticanja i razvijanja komunikativne sposobnosti u govoru navodi sve veći broj teoretičara nastave na ideju da bi knjigu trebalo vratiti u razred, tj. postavlja se pitanje rehabilitacije čitanja. Ovo poslednje ne znači želju da se »vratimo u prošlost«, da iz nastave opet istisnemo govor. On svakako ima svoje mesto i u nastavnom procesu koji se izvodi u pomenutim neprirodnim uslovima. Neophodno je samo sagledati njegove stvarne osobenosti i uslove njegove realizacije, ograničenja koja nameće učionica i mogućnosti vrednovanja koje nam pruža pisani jezik, tekst.

I na ovom mestu nužno je pomenuti potrebu nalaženja pravog odnosa između govora i čitanja, odnosno trebalo bi utvrditi šta se realno može postići u nastavi govora i u nastavi čitanja. Na osnovu toga, tek pošto se ustanovi adekvatan odnos između govora i čitanja, može se pristupiti pisanju udžbenika. U suprotnom, tj. bez jasne predstave o vrednostima pomenutih dveju sposobnosti, bez saznanja o njihovoj prirodi, pisanje udžbenika, izbor jezičke građe i određivanje odnosa unutar nje prepušteno je slučaju, impresiji i ličnom osećanju pisca, a to se danas ne može prihvatiti kao metodologija pisanja udžbenika.⁵

Analiza jezika u udžbenicima stranih jezika pokazuje da je on isti, bez obzira na sve one ekstralingvističke i druge uslove koji nalažu variranje ne samo u načinu govora i upotrebe jezika uopšte već i u izboru jezičkih elemenata i sredstava. Tako se ignorišu jezičke razlike na nivou varijante, registra i stila, a izostavljaju se i druga jezička obeležja. U sociolingvističkim istraživanjima ostvareni su za relativno kratko vreme takvi rezultati da ovde možemo samo da konstatujemo da je šteta što se oni ne koriste u pisanju

³ Videti: Hymes, D., 1972.

⁴ Videti: Widdowson, H. G., 1978. i Davies, A., Widdowson, H. G., 1974.

⁵ Osim lingvističkih i metodskih činilaca koji govore u prilog rehabilitaciji čitanja, i neurolingvistička istraživanja pružaju jake dokaze u korist ove, još uvek zanemarene jezičke sposobnosti.

udžbenika ili se to čini sasvim neadekvatno stvarnim mogućnostima, onim koje nam pomenuta lingvistička disciplina nudi.⁶

Donedavno se mnogo više govorilo i pisalo o neophodnosti primene rezultata kontrastivne analize maternjeg i stranog jezika učerika u udžbenicima stranih jezika nego što su se oni stvarno na taj način i pisali. Ne znamo koliko smo izgubili (ili dobili) što nismo imali istinskih »kontrastivnih udžbenika«, no broj onih koji sumnjaju u velike praktične vrednosti kontrastivne analize u oblasti nastave jezika, danas je u porastu. Umesto te analize pažnju teoretičara nastave i nastavnika sve više privlači analiza grešaka.⁷ Nadamo se da se u isticanju značaja analize grešaka neće preterati i da se njoj neće pripisivati gotovo čarobna moć u nastavi, kao što se činilo s kontrastivnom analizom.

Budući da se analiza grešaka znatno razlikuje od kontrastivne analize (i to u više značajnih osobenosti) i da pruža mnogo realnije osnove od kontrastivne analize za primenu u nastavi, smatramo da je neophodno da ukažemo na potrebu ispitivanja mogućnosti primene rezultata analize grešaka u pisanju udžbenika stranih jezika i drugih oblika nastavnog materijala. Vjerujemo, na osnovu dosadašnjih istraživanja, da će rezultati te analize moći korisno da posluže u pripremanju više značajnih delova svake lekcije, zatim u jezičkim vežbama, u raznim fazama i vidovima gradiranja, a i u načinu obrade gramatičkih jedinica.

Sistematska, dobro izvedena i nadasve obuhvatna analiza grešaka zahteva rad više stručnjaka, pogotovu ako je jedan od njenih ciljeva primena u pisanju novih udžbenika stranih jezika. Svaka šire zamišljena analiza grešaka naročito kada njene rezultate želimo da koristimo za pisanje udžbenika za razne jezičke nivoe, zahteva upotrebu kompjutera. Okupljanje više stručnjaka, korišćenje kompjutera i neki drugi uslovi nameću razradu novih vidova organizacije rada na pisanju udžbenika stranog jezika i njihovog izdavanja.⁸ Ovim poslednjim, sasvim kratko rečeno, podrazumeva se dugoročno planiranje rada, obezbeđeno finansiranje, saradnja pisca udžbenika i njegovih saradnika sa prosvetnim organima, školama i izdavačima. Sve to implicira i novi način izbora pisca, odnosno navodi nas da ponovimo ono što smo na jednom sličnom skupu već rekli: Ako se mladom filmskom režiseru ukazuje poverenje, tj. ako mu se za snimanje njegovog prvog filma dodeljuju ogromna finansijska sredstva (koja su ne jedanput bila potpuno izgubljena), onda bi, čini nam se, trebalo pokloniti slično poverenje i piscu udžbenika i njegovim saradnicima koji se angažuju na isto tako odgovornom društvenom zadatku. Dakle, novi pristup rešavanju brojnih teorijskih i praktičnih pitanja udžbenika stranih jezika nameće i (zahteva) izmenjen sistem finansiranja njegove izrade i biranje autora. I jedno i drugo traže od autorskog tima veću angažovanost i odgovornost.

Tekst, tzv. štivo, u udžbeniku stranih jezika zauzima veoma važno mesto u nizu problema koncepcije udžbenika. U vezi sa tekstom moglo bi se govoriti

⁶ Videti: Radovanović, M., 1979; Trudgill, P., 1974; Pride, J. B. i Holmes, J., 1972. Pride, 1979.

⁷ Richards, J. C., 1974; Corder, S. P., 1974 i 1975; Grba Gordana: *Analiza grešaka učenika engleskog jezika u beogradskim gimnazijama — odstupanja u morfologiji i sintaksi glagola*, magistarski rad obranjen 1974. godine na Filološkom fakultetu u Beogradu. U tom radu G. Grba je u analizi grešaka koristila kompjutor.

⁸ Problemi organizacije stručnog i naučnog rada ne spadaju u suštinske probleme, no sve veća složenost metodologije istraživanja i pisanja udžbenika nalaže nam da obratimo pažnju i ovim, organizacionim pitanjima.

o principima njegovog izbora i gradiranja, o vrstama (književni-neknjiževni, stručni — opšti, dijaloški — narativni itd.), zatim o težini (ne samo jezičkoj), o dužini i broju, o nameni (tekst kao izvor novih reči odnosno njihove kontekstualizacije ili kao osnov za nastavu gramatike itd.); njegovo mesto u lekciji takođe nije nevažno (početak lekcije ili njen kraj). Mi ovde očigledno nemamo dovoljno vremena za raspravljanje o svim ovim pitanjima, no nalazimo za shodno da ih bar napomenemo, a neka sasvim kratko prokomentarišemo, jer nam se čini, pošto smo pregledali veći broj udžbenika, da se ta pitanja rešavaju bez dovoljno analize i teorijske opravdanosti.⁹

Ovde, pre svega, želimo da istaknemo važnost teorijske osnove odnosno jezičke, lingvističke, metodske i psihološke opravdanosti izbora određenih tekstova. U praksi pomenuta teorijska osnova obično ili ne postoji ili je nedovoljno jaka da bi izdržala sve strože kriterijume koje nam nameće naučna analiza jezičke građe u udžbeniku. Tako se tzv. stručni tekstovi uglavnom svode na one u kojima ima samo dosta stručnih termina, iako tu vrstu teksta karakterišu i druge veoma važne i složene osobenosti; u književnim tekstovima se zane maruju metodski i psihološki uslovi (biraju se oni tekstovi koji, od više kriterijuma, zadovoljavaju samo jedan, literarni), a u dijalogima se sreće jedan, uvek jedan isti jezik, bez ikakvih varijacija u stilu, registru, dijalektu i drugim jezičkim osobenostima. Ponekad, čak sasvim jednostavnom analizom može da se utvrdi da se u dijaloškom tekstu nalazi sasvim malo istinskog govornog jezika (iako se dijalog daje da bi se ilustrovao i naučio baš taj jezik). Opšte prihvaćena praksa stavljanja teksta (štiva) na početak svake lekcije u suprotnosti je sa teorijom učenja i predavanja stranih jezika, odnosno nije u skladu sa savremenom koncepcijom strukture lekcije u udžbeniku.

Prema tome, u izboru tekstova za udžbenik stranog jezika valja, između ostalog, voditi računa i o usklađivanju zahteva iz raznih disciplina koji, ako se sa uspehom ispune, omogućuju piscu udžbenika da izabere i pripremi takve tekstove koji će zadovoljiti principe efikasnog učenja i predavanja. U suprotnom, dobijamo takve tekstove koji se samo »obrađuju« a ne čitaju, koji učenika prisiljavaju na rad a ne inspirišu ga, koji od nastavnika čine neku vrstu »konvejera obaveštenja« a ne učitelja i stvaraoča.

Još uvek postoji prilično uvreženo mišljenje, koje nalazi svoju primenu i u praksi, da bi udžbenik trebalo da sadrži svu jezičku građu koja se obrađuje u školi, odnosno koju učenik koristi kod kuće. Isto je toliko česta težnja nastavnika (kao što je i zahtev ili želja upravnika škola, odnosno jezičkih kurseva) da se ceo udžbenik »obradi«, »pređe« u toku školske godine. I navedeno mišljenje nastavnika i želja upravnika školskih institucija nisu u skladu sa savremenim idejama o učenju stranih jezika, jer se danas sve više ističe važnost fleksibilnog obima i sadržaja udžbenika.

Pisci udžbenika, međutim, mnogo češće su na strani nastavnika nego teoretičara nastave, odnosno oni se više trude da omoguće ostvarivanje pomenutih težnji nastavnika i želje administratora nego da ispune zahteve savremenih teorijskih postavki o nastavi stranog jezika.

Raznolikost nastavnih uslova, čak i u tako relativno maloj oblasti kao što je jedna republika ili pokrajina, složenost procesa nastave stranog jezika, neujednačenost stručne spreme nastavnika (ovde na prvom mestu imamo na

⁹ O izboru jedne vrste tekstova (literarnih) i o njihovom mestu u lekciji pisali smo podrobnije na drugom mestu (Dimitrijević, 1979).

umu njihovo znanje jezika koji predaju), više različitih ciljeva nastave stranih jezika, svi ti činioci, kao i neki drugi, nalažu nam izradu takvih udžbenika čija građa se može birati i usklađivati sa lokalnim uslovima i potrebama.

Prema tome, udžbenik stranog jezika bi trebalo da sadrži veći obim građe nego što se može obraditi u toku jedne školske godine, odnosno, trebalo bi da omogući nastavniku da bira onu jezičku materiju koja najbolje odgovara već navedenim činiocima. Biranje jezičke građe i njeno usklađivanje sa lokalnim uslovima rada, sa specifičnim ciljem nastave, neminovnost je koju nameće i novi tip škole koja se izgrađuje u nas.

U savremenoj nastavi uopšte, pa tako i u nastavi stranih jezika, između više, relativno novih težnji jasno se mogu uočiti dve: težnja ka organizovanju raznih oblika tzv. individualnog rada i pomeranja težišta sa predavanja i poučavanja na učenje.

Ograničenost prostora sprečava nas da dublje ulazimo u pitanje potrebe i mogućnosti individualizacije stranih jezika, a to ovde smatramo i nepotrebnim.¹⁰ Više veoma pozitivnih obeležja i svojstava te nastave (i to takvih kojim se mogu ostvariti i u udžbeniku i u radu u razredu) nalaže nam razrađivanje koncepcije individualne nastave stranih jezika i njenu realizaciju u pojedinim delovima udžbenika. Međutim, većina udžbenika koji su u upotrebi, ne omogućuje nastavniku (ili mu ne olakšava) organizovanje i izvođenje *raznih oblika individualne nastave*.

Težnja teoretičara nastave i nastavnika da prednost daju *učenju*, sasvim je opravdana i realna. Pre svega, efikasnost predavanja zavisi prilično od poznavanja prirode učenja, pa je stoga neophodno prvenstveno zadovoljiti uslove uspešnog učenja. Osim ovog osnovnog razloga za primenu raznih oblika individualnog (grupnog) rada treba pomenuti i sledeće: Učenjem stranog jezika pojedinci se bave mnogo više posle završenog školovanja nego nekim drugim predmetom. Na jedan ili drugi način strane jezike uče stručnjaci iz svih disciplina i posle školovanja. Ako je *učenje* osnov nastave i ako se strani jezici masovno uče nezavisno od redovnog školovanja, onda se određene praktične implikacije za koncepciju udžbenika javljaju u prilično jasnom svetlu. Čini nam se, međutim, da dve navedene konstatacije ne nalaze odgovarajući odraz u udžbeniku stranog jezika, svakako ne u većini udžbenika. Udžbenici se, drugim rečima, još uvek pripremaju tako da sva građa u njima mora da se »obradi« u školi, da se uvežba i prezentira uz pomoć nastavnika. Učeniku se ne daje dovoljno slobode u radu i učenju, odnosno ne postavljaju mu se određene obaveze koje bi ga ne samo uvodile u strani jezik već i osamostaljivale, pripremale za kasniji rad i učenje, bez pomoći nastavnika.

Kao što se u udžbenicima stranih jezika ne primećuje pomeranje težišta rada sa predavanja na učenje, tako se u njima još uvek sreće suviše mnogo one građe koja nameće »frontalni način rada«.

Rešenje odnosa učenja i predavanja, odnosno individualnog i frontalnog rada, moralo bi da nađe svoj odraz u svakom savremenom udžbeniku stranog jezika.

Dobar udžbenik stranog jezika uvešće učenika u samostalni rad, pripremiće ga na taj način za učenje posle školovanja, stvoriće uslove za *učenje* a ne za

¹⁰ O individualizaciji nastave stranih jezika videti: Lange, D. 1974; Altman, H. B., 1972; Disick, R. S., 1975; Valette, R. M., Disick, R. S. 1972; English Teaching Information Centre, 1978.

mehaničko obrađivanje lekcija, vodiće ga u pravcu sticanja i razvijanja produktivne jezičke sposobnosti a ne reproduktivne.

Utvrđivanje uspeha učenika pomoću objektivnih mernih instrumenata odavno je prihvaćeno kao potreba i neophodnost u savremenoj nastavi stranih jezika.¹¹ Može se reći da danas postoje i prilično realne mogućnosti da se pomenuta potreba u visokom stepenu i zadovolji, iako teorija i tehnike testiranja jezika još uvek zahtevaju određena dopunjavanja. Težnja ka objektivizaciji merenja znanja jezika, maternjeg i stranog, ne zapaža se i u oblasti vrednovanja udžbenika.

Pošto se izradi adekvatna koncepcija udžbenika i na osnovu nje napiše udžbenik, on treba i da se oceni, odnosno da se izabere bolji ili, ako ima više rukopisa, najbolji. Ako nemamo objektivnih (relativno objektivnih) instrumenata za ocenjivanje udžbenika (gotovog ili u rukopisu), možemo se naći u položaju da bolji ili najbolji udžbenik ne ode u škole. Dobro je poznato da ponekad od više ponuđenih rukopisa najbolji nije uspeo da pređe subjektivnu barijeru recenziranja.

Umesto objektivnih skala za ocenjivanje udžbenika, pojedini izdavači imaju veoma uopštena uputstva za pisanje recenzija koja ne mogu da zadovolje sve više i složenije zahteve savremene nauke. Potrebne su nam, drugim rečima, jasne i sasvim precizno definisane skale ocenjivanja udžbenika ili pojedinih njegovih delova, i to skale kao sastavni deo *koncepcije vrednovanja udžbenika*. Ta koncepcija bi, kako se nama čini, trebalo da se sastoji od opštih i posebnih sistema vrednovanja, a istovremeno bi trebalo da bude i dovoljno jednostavna kako bi mogla da služi za praktične ciljeve. Primer jedne, nikako jedine skale za ocenjivanje udžbenika dao je Taker (Tucker, 1968). Koliko je nama poznato, Takerova skala se veoma malo koristi u praksi, iako bi se princip njene izrade mogao primeniti i na neka druga obeležja udžbenika, a ne samo ona koja je Taker uzeo u obzir.¹²

Prema tome, uz objektivno ocenjivanje znanja valjalo bi težiti i objektivnom vrednovanju udžbenika, odnosno uz izradu koncepcije udžbenika nužno je razvijati i koncepciju sistema procenjivanja kvaliteta rukopisa ili već gotovih udžbenika. Samo uz mogućnost objektivnijeg merenja vrednosti i osobnosti nastavnog materijala moći ćemo da iskoristimo ono što nam već sad nude teorijski osnovi pisanja udžbenika.

Sa svom modernizacijom nastave stranih jezika, uz uvođenje čak i kompjutera u proces nastave i pripremanje građe za udžbenik, nastavnik i pisac udžbenika i dalje ostaju najvažniji činioci u procesu nastave stranih jezika. Jedna od glavnih uloga nastavnika u analizi odnosa udžbenik — nastavnik — učenici jeste neophodnost modifikovanja udžbenika, nalaženja najpogodnijih oblika dopunske građe, bez koje se danas ne može zamisliti savremeno planirana nastava.

Dakle, proučavajući tajne učenja stranog jezika, eksperimentišući sa raznim nastavnim tehnikama i *usavršavajući udžbenik* ne smemo zaboraviti na-

¹¹ Literatura o problemima testiranja stranih jezika i o tehnikama koje se u tu svrhu koriste, veoma je obimna. Mi ovde navodimo samo dve obimnije publikacije na srpskohrvatskom jeziku: Lado, R., *Testovi u nastavi stranih jezika*, Naučna knjiga, Beograd, 1973. i Dimitrijević, N., *Testiranje u nastavi stranih jezika*, Minerva, Subotica—Beograd, 1976.

¹² Videti: Ostojić, B., *Metodski i didaktički problemi odnosa nove leksičke i gramatičke građe u udžbenicima engleskog kao stranog jezika*, magistarski rad odbranjen na Filološkom fakultetu u Beogradu 1970. godine. Videti takode Ostojić, 1971.

stavnika kao glavnog činioca u nastavnom procesu, odnosno menjajući uslove nastave, trebalo bi razvijati i sistem stručnog usavršavanja nastavnika, kako bi što bolje mogao da iskoristi određene kvalitete modernog nastavnog materijala koji postaje konceptijski sve složeniji.

Ako bismo hteli grafički da predstavimo složenost i mnogobrojnost zahteva koje savremena nauka o učenju i predavanju stranih jezika postavlja pred pisca udžbenika, dobili bismo jednu dužu, uzlaznu liniju; ona dobrim delom ostaje samo na grafikonu, tj. dok se određene postavke o nastavi na jedan ili drugi način, sa različitim uspehom razvijaju i usavršavaju, koncepcija udžbenika ne menja se dovoljno brzo, odnosno samo mali broj savremenih ideja o nastavi jezika doživljava svoju realizaciju u udžbeniku.

U zaključku možemo reći da se teorija nastave stranih jezika, iz koje jedino mogu da proizađu solidni osnovi za pisanje udžbenika, razvija intenzivnije i svestranije nego što je koriste pisci udžbenika ili oni koji se bave izradom njihove koncepcije. Značajnije rezultate u nastavi stranih jezika moći ćemo da očekujemo tek kada se, uz neke druge izmene u sistemu nastave jezika, u udžbeničkoj literaturi počnu brže primenjivati naučna saznanja i rezultati iz svih naučnih disciplina u kojima se proučava proces učenja i predavanja stranih jezika.

Samo primenom naučnog pristupa i metoda u pripremanje udžbenika, uz novu organizaciju rada na njegovoj izradi, možemo se nadati da će značajniji rezultati, veći od dosadašnjih, početi da se ostvaruju i u praktičnom radu, tj. takvi rezultati koji bi bili u srazmeri sa onima koji se dobijaju u oblasti teorijskih istraživanja koja uvek moraju da budu osnov nastavi jezika.

LITERATURA

- Allen, J. P. B., "Pedagogic Grammar", u: Allen, J. P. B., Corder S. P. eds., *The Edinburgh Course in Applied Linguistics*, vol. 3, Techniques in Applied Linguistics, London, Oxford University Press, 1974.
- Allen, J. P. B., Widdowson H. G., "Grammar and Language Teaching", u: Allen, J. P. B. Corder, S. P. eds., *The Edinburgh Course in Applied Linguistics*, vol. 2, Papers in Applied Linguistics, London, Oxford University Press, 1975.
- Altman, H. B., ed.: *Individualizing the Foreign Language Classroom: Perspective for Teachers*, Rowley, Mass. Newbury House, 1972.
- Carroll, J. B., "The Contribution of Psychological Theory and Educational Research in the Teaching of Foreign Languages", *Modern Language Journal*, 49 : 5. 1965.
- Chastian, K., "The Audio Lingual Habit Theory Versus the Cognitive-Code Learning Theory: Some Theoretical Considerations", *IRAL*, 7 : 2. 1969.
- Chastian, K. D., Woerdehoff, F. J., "A Methodological Study Comparing the Audio-Lingual Habit Theory and the Cognitive Code Learning Theory" *Modern Language Journal*, 52 : 5. 1968.
- Chastian, K. D., "A Methodological Study Comparing the Audio-Lingual Habit Theory — A Continuation", *Modern Language Journal*, 54 : 4. 1970.
- Corder, S. P., "Error Analysis", u: Allen, J. P. B., Corder, S. P., eds., *The Edinburgh Course in Applied Linguistics*, vol. 3, Techniques in Applied Linguistics, London, Oxford University Press, 1974.
- Corder S. P., "Error Analysis, Interlanguage and Second Language Acquisition", *Language Teaching & Linguistics: Abstracts*, 1975. 8. 4, pp. 201-218. Cambridge University Press.

- Davies, A., Widdowson, H. G., "Reading and Writing", u: Allen, J. P. B., Corder, S. P. eds., *The Edinburgh Course in Applied Linguistics*, vol. 3. London, Oxford University Press, 1974.
- Dimitrijević, N.: *Testiranje u nastavi stranih jezika*, Subotica—Beograd, Minerva, 1976.
- Dimitrijević, N.: *Zabluda u nastavi stranih jezika*, Svjetlost, Zavod za udžbenike, Sarajevo, 1979.
- Disick, R. S.; *Individualizing Language Instruction*, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1975.
- English Teaching Information Centre, The British Council, *103-Individualisation in Language Learning*, London, The British Council, 1978.
- Hymes, D., On Communicative Competence, u: Pride, J. B. Holmes, J. eds. *Sociolinguistics*, Harmondsworth, Penguin, 1972.
- Lange, D., ed., *Individualization of Instruction*, Skokie, Ill., National Textbook Co, 1974.
- Ostojić, B., »Problem kontinuiteta u prezentiranju i ponavljanju jezičke materije u postojećim udžbenicima za engleski jezik«, *Naša škola*, Sarajevo, 22 : 1—2, 1971.
- Pride, J. B., Holmes, J., eds., *Sociolinguistics*, Harmondsworth Penguin, 1972.
- Pride, J. B. ed., *Sociolinguistic Aspects of Language Learning and Teaching*, Oxford, Oxford University Press, 1979.
- Radovanović, M., *Sociolingvistika*, Beograd, BIGZ, 1979.
- Richards, J. C., ed., *Error Analysis. Perspectives on Language Acquisition*, London, Longman, 1974.
- Trudgill, P., *Sociolinguistics. An Introduction*, Harmondsworth, Penguin, 1974.
- Tucker, "Evaluating Beginning Textbooks", *English Teaching Forum*, F. 5. 1968.
- Valette, R. M., Disick, R. S., *Modern Language Performance Objectives and Individualization: A Handbook*, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1972.
- Whitaker, H., Whitaker, H. A., eds., *Studies in Neurolinguistics*, vol. 3, New York, Academic Press, 1977.
- Widdowson, H. G., *Teaching Language as Communication*, Oxford, Oxford University Press, 1978.

CONTEMPORARY TRENDS IN THE METHODOLOGY OF FOREIGN LANGUAGES AND THE CONCEPT OF THE TEXT BOOK

Summary

The author considers what a foreign language textbook ought to be like if contemporary insights into the language learning and teaching processes are taken into account.